

Globális vízpolitikai kormányzás – merre az előre?

Heincz Balázs

A Világgazdasági Fórum évente, általában január második hetében, a Fórum éves davosi ülését közvetlenül megelőző időszakban adja ki globális kockázatjelentését (Global Risk Report). A dokumentumot a szervezet saját hálózatán keresztül, több száz szakértő bevonásával készíti el. A jelentésben szereplő kockázatokat – számszerűen 30 – két kategóriába sorolják, tematika valamint azok hatása illetve bekövetkezésének valószínűsége alapján.

Az idén 12. alkalommal kiadott jelentés¹ (2006-ban jelent meg az első) nem az első, amely hangsúlyos szerepet ad a vízzel kapcsolatos kockázatoknak, valamint azok közép-és hosszú távú következményeinek. Az idei, 2017-es jelentés kiemeli, hogy az elmúlt évtized során több, a környezettel kapcsolatos kockázat jelent meg – elsősorban a szélsőséges időjárási jelenségekhez valamint a klímaváltozáshoz való alkalmazkodás illetve mitigáció hiányának következtében –, amelyek számos pontos kapcsolódnak más, a jelentésben szereplő kockázatokhoz, mint az államközi konfliktusok és a migráció. Mindemellett a jelentésben az eddigi évekkkel összehasonlítva messzemenően hangsúlyosabb szerepet kapnak a környezeti kockázatok, miután valamennyi ezen kategóriába tartozó rizikó/veszély/kihívás hatásuk valamint bekövetkezésük valószínűsége alapján meghaladták a két kategóriában mért átlagot.

A szélsőséges időjárási jelenségeknek más kockázatokkal való szoros korrelációjára mutat rá az ENSZ menekültügyi biztosának azon jelentése, miszerint 2008 óta évente mintegy 21,5 millió ember kényszerült elhagyni otthonát valamilyen időjárással kapcsolatos esemény miatt². A katasztrófák kockázatainak csökkentésével foglalkozó ENSZ-ügynökség, az UNISDR ezt annyival egészíti ki, hogy 2015-ben közel egy milliárd embert ért valamilyen természeti katasztrófa. Végül, de nem utolsósorban a Világbank előrejelzése³ szerint a vízhiány extrém társadalmi feszültségeket okozhat az olyan térségekben, mint a Közel-Kelet és a Száhel-övezet, mely régiókban a vízhiálynak a gazdaságra gyakorolt hatása akár 6%-os GDP csökkenést is okozhat 2050-re. További fontos megállapítása az előrejelzésnek, hogy az éghajlatváltozás és az energia- valamint mezőgazdaság szektor által támasztott megnövekedett kereslet miatt a városok által elérhető vízmennyisége 2050-re kétharmadával csökkenhet.

Mindemellett számos más, az ENSZ szakosított szervei illetve nemzetközi szervek és finanszírozási intézmények nevével fémjelzett dokumentumok jelentek meg, amelyek igyekeznek a figyelmet felhívni a közelgő vízválságra. Az ENSZ számításai szerint évente mintegy 12 millió hektárnyi terület megy tönkre az aszályok és az elsivatagosodás

¹ <http://www3.weforum.org/docs/Media/TheGlobalRisksReport2016.pdf>

² <http://www.internal-displacement.org/assets/publications/2016/2016-global-report-internal-displacement-IDMC.pdf>

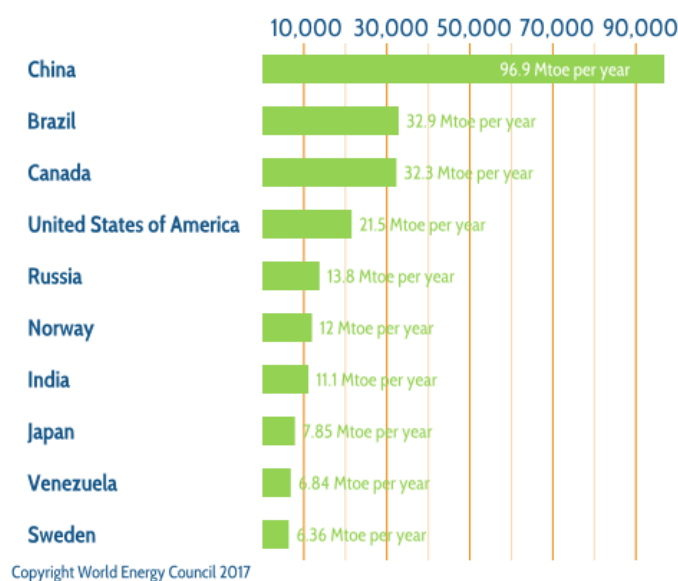
³ <http://www.worldbank.org/en/topic/water/publication/high-and-dry-climate-change-water-and-the-economy>

következtében⁴, ami percenként 23 hektár elvesztését jelenti. Ugyanakkor a világ lakossága egyre nő, 2030-ra pedig elérheti a 8,5 milliárdot, melynek következtében egyre kisebb termőterületeken egyre több embert kell majd élelmiszerrel ellátni.

Az ENSZ évente megjelenő vízügyi jelentése (World Water Development Report) 2016-ban⁵ megállapította, hogy az 1980-as évek óta az édesvizek kivételének nagysága folyamatosan nőtt, globális szinten évente 1%-kal. A dokumentum emellett hangsúlyozza, hogy a világon foglalkoztatottak fele nyolc, a víztől és más természeti erőforrástól függő ágazatban dolgozik, mint a mezőgazdaság, a halászat, az építőipar vagy a szállítás. Számokban ez azt jelenti, hogy több mint 1,4 milliárd munkahely esetében állapítható meg a jelentős mértékű vízfüggőség, amely a világ aktív munkaerejének 42%-át jelenti. További 1,2 milliárd munkahelynél mutatható a víznek való mérsékelt kitétség, amely 36%-a a világ aktív munkaerejének, így kijelenthető, hogy a globális munkaerő 78%-a vízfüggő.

További fontos, a hosszútávon fenntartható vízgazdálkodás szempontjából elengedhetetlen szempont a vízerőművek és az általuk előállított energiamennyiség. Jelenleg a vízenergia az elsősorú megújuló energiaforrás a világban (71%-os aránnyal), és a globálisan megtermelt villamos energia 16,4%-át ebből az energiaforrásból állítják elő. 2015 végén Kína, Brazília, Kanada, Egyesült Államok és Oroszország állt az első öt helyen⁶:

Top Hydropower producing countries



Bár a millenniumi célkitűzések környezeti fenntarthatósággal foglalkozó célja többek között kimondta, hogy 2015-re felére kell csökkenteni a világ lakosságának biztonságos ivóvízzel és alapvető szanitációval nem rendelkező arányát, ez a célkitűzés nem lett maradéktalanul teljesítve⁷. 1990 és 2015 között mintegy 2,6 milliárd ember jutott jobb minőségű

⁴ <http://www.un.org/en/events/desertificationday/background.shtml>

⁵ <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002439/243938e.pdf>

⁶ <https://www.worldenergy.org/data/resources/resource/hydropower/>

⁷ http://files.unicef.org/publications/files/Progress_on_Sanitation_and_Drinking_Water_2015_Update_.pdf

ivóvízellátáshoz, így a cél 2010-re globális szinten teljesült. Mindazonáltal a világ lakosságának egyharmada továbbra sem rendelkezik biztonságos ivóvíz-hozzáféréssel, mely régiók közé tartozik a Kaukázus, Közép-Ázsia, Észak-Afrika, Óceánia és szubszaharai Afrika. A vízről és a szanitációról szóló emberi jogok valamint az új fenntartható fejlődési célok indikátorai fényben gyűjtött adatok továbbá kimutatják, hogy háromból egy ember nem biztonságos ivóvizet használ⁸.

A szanitáció esetében a millenniumi cél továbbra sem teljesült, annak ellenére, hogy 1990 és 2015 között 2,1 milliárd ember nyert hozzáférést megfelelő szanitációhoz. 2,4 milliárd embernek továbbra is nélkülöznie kell az alapvető higiéniai körülményeket, és közel egymilliárdra tehető a nyílt defikációt végzők száma. Globális szinten a tiszta ivóvízhez, szanitációhoz és higiéniai szolgáltatásokhoz való nem megfelelő hozzáférés évente 3,5 millió ember halálát okozza. Végül, de nem utolsósorban a Világbank kimutatása szerint a megújuló belső édesvízkészletek egy főre eső nagysága az 1962-es 13,390 m³-ről 2014-ben 5925m³-re esett vissza⁹.

Mindezen problémák és kihívások egyre nehezebb és összetettebb feladat elé állítják a nemzetközi közösséget. 2001-ben Kofi Annan volt ENSZ-főtitkár hangsúlyozta, az édesvízkészletekért vívott kiélezett verseny a jövőben konfliktusok és háborúk kiobbantó okává válhat.

Bár ezek a jóslatok egyelőre nem váltak valóra, a víz annak körforgásán és a globális értékláncokon keresztül beágyazódott a mezőgazdasági és egyéb forgalmazott termékekbe, és ahogyan azt láttuk, az energiatermeléshez is nélkülözhetetlenné vált. A hatások csökkentése többé már nem kezelhető önmagában a helyi politikai és/vagy piaci kereteken belül.

A tavalyi évben megrendezett Budapesti Víz Világtalálkozó 2016 záródokumentum, a „Budapesti Víz Világtalálkozó 2016 Üzenetek és Szakpolitikai Ajánlások” hangsúlyozza, hogy a „vízgazdálkodás helyi-, vízgyűjtő- és regionális szinten valósul meg, kérdései azonban valójában globálisak, mert következményei globálisak – s ezek rendre összekapcsolódnak a víz körforgásán, a hidrológiai cikluson és a világgazdaságon keresztül. Ezért a víz mára világszinten stratégiai erőforrássá vált... A hatások csökkentése többé már nem kezelhető önmagában a helyi politikai és/vagy piaci kereteken belül. A világ egyik felének politikái, és válságai hatással lehetnek az egész világ vízkészleteire. Mivel a vízválság globális kihívás, ezért globális válaszra van szükség. A „Világunk megváltoztatása - az Agenda 2030: Fenntartható Fejlődési Célok” program koordinált globális megoldásokat szorgalmaz a globális vízügyi kihívásokra. Új globális vízpolitikai architektúrára van szükség annak érdekében, hogy konszolidált és erős politikai kormányzást lehessen biztosítani a vízgazdálkodás számára a Fenntartható Fejlődési Célokon és a többi nemzetközi keretrendszeren belül.”

⁸http://www.budapestwatersummit.hu/data/images/Kepek_2016/BWS2016_Messages_Policy_Recommendations.pdf

⁹<http://data.worldbank.org/indicator/ER.H2O.INTR.PC>

Az ENSZ vízzel kapcsolatos jelenlegi intézményi felépítése nem teszi lehetővé az ENSZ tagállamok hatékony és összehangolt politikai iránymutatását az Agenda 2030 vízzel kapcsolatos elemeinek végrehajtásában. Ugyancsak nem teszi lehetővé a globális vízügyi agenda átfogó és integrált nyomon követését valamint felülvizsgálatát, miután a globális vízpolitikai kormányzás rendkívül töredezett. Míg számos fórum, beleértve ebbe az ENSZ-ügynökségeket, foglalkoznak a víz kérdésével, és azt mint egy résztémaként kezelik.

Ellentétben a többi ágazattal, mint pl. a nemi esélyegyenlőség vagy az élelmiszerbiztonság, a víz esetében nincs külön ENSZ kormányközi szervezet, ugyanakkor egy ilyen platform/testület megléte elengedhetetlen ahhoz, hogy a vizet politikai szinten átfogó és integrált módon kezeljék a tagállamok, egyben erősítve az ENSZ-en belüli, vízzel kapcsolatos folyamatok elszámoltathatóságát.

A Világtalálkozó záródokumentuma kifejti, hogy „Fel kell ismernünk a vízzel és szanitációval foglalkozó kormányközi platform létrehozásának szükségességét, összhangban a 2013-as Budapesti Víz Világtalálkozó valamint az ENSZ Főtitkár vízzel és szanitációval foglalkozó tanácsadó testülete (UNSGAB) ajánlásaival. Egy, a célnak megfelelő és vízzel foglalkozó kormányközi mechanizmus szükséges tehát a víz szerepének a 2030-as keretrendszerben való megerősítéséhez, valamint a politikai iránymutatások és normák támogatásához... Mindemellett a mechanizmus biztosítson teret a nemzeti kormányok közötti, vízzel kapcsolatos rendszeres párbeszédre és a tapasztalatok megosztására, valamint a többi érintett szereplőnek ezen párbeszédbe történő, globális szintű bekapcsolódására.”

Ezt felismerve, az ENSZ Közgyűlés 2016 decemberében elfogadta a „Víz a Fenntartható Fejlődésért” nemzetközi évtizedet kihirdető határozatot, amely felhívja a Közgyűlés elnökét két informális, a vízzel kapcsolatos fenntartható fejlődési célkitűzések végrehajtására irányuló, az ENSZ égisze alatti tevékenységek hatékonyabb integrálásának és koordinálásának kérdésével foglalkozó dialógus összehívására¹⁰.

Hangsúlyozandó, hogy a Közgyűlés elnöke Magyarország ENSZ-nagykövetét, valamint Tádzsikisztán képviselőjét jelölte ki a dialógus moderálására, melynek első fordulójára 2017. március 22-én, a Víz Világnapján kerül sor New Yorkban. Hosszú idő után ez lesz az első próbája annak, hogy a tagállamok és kormányzatok mennyire látják elígérkezettnek az időt arra, hogy felismerve a víz kérdésének globális jellegét megteszik-e a közelgő vízválság elkerülése érdekében a szükséges lépéseket és döntéseket, vagy megmaradnak a mostani dezintegrált rendszer mellett, szorítkozva a nemzeti és regionális együttműködések meglévő formáira.

¹⁰ <http://www.un.org/pga/71/event-latest/improving-the-integration-and-coordination-of-the-work-of-the-united-nations-on-the-waterrelated-goals-and-targets-under-its-sustainable-development-pillar-with-particular-emphasis-on-the-2030-agenda/>